

Regina Solová

Uniwersytet Wrocławski

regina.solova@uwr.edu.pl

Egzamin na tłumacza przysięgłego a normy przekładowe

Na przykładzie kryterium terminologii i frazeologii specjalistycznej w polsko-francuskich tłumaczeniach tekstów ekonomicznych

Wstęp

Normy przekładowe można najogólniej podzielić na normy preskryptywne, czyli istniejące reguły, których tłumacze powinni przestrzegać w celu uniknięcia sankcji, oraz normy deskryptywne (opisowe), czyli przeciętne zachowania (wybory) tłumaczy, które można zaobserwować na podstawie powtarzalnych rozwiązań (regularności) występujących w praktyce tłumaczeniowej [Toury, 1998: 16; Solová, 2013: 55].

W niniejszym artykule przedmiotem badań są normy preskryptywne obowiązujące na państwowym egzaminie akredytacyjnym dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych. Badania ograniczają się do norm dotyczących terminologii i frazeologii specjalistycznej w polsko-francuskich tłumaczeniach tekstów ekonomicznych.

Normy preskryptywne, czyli reguły, których kandydaci na tłumaczy powinni przestrzegać, nie zostały sformułowane eksplicitnie. Pewnym

przejawem norm są opublikowane w ministerialnym rozporządzeniu¹ kryteria oceny prac egzaminacyjnych.

Zgodnie z opinią niektórych autorów kryteria te nie spełniają standardów, jakie powinny obowiązywać na egzaminie państwowym: są niejasne, zbyt ogólne, nie zawierają informacji na temat ważenia błędów [zob. np. Zieliński, 2011; Dybiec-Gajer, 2013: 147-149]. Hipotezę, że egzaminatorzy oceniają prace, nie posiadając jasnych kryteriów, a kandydaci przystępują do egzaminu, nie mając jasności co do sposobu, w jaki są oceniani, formułowano dotąd w oparciu o przegląd kryteriów oraz wyniki zdawalności egzaminu pisemnego (ok. 50%). Celem artykułu jest sprawdzenie przedstawionej hipotezy poprzez analizę autentycznego materiału – prac pochodzących z dwóch sesji egzaminu na tłumacza języka francuskiego². Przedmiotem analizy będzie sposób, w jaki egzaminatorzy stosują kryterium „terminologii i frazeologii subjęzyka specjalistycznego” (analiza wszystkich kryteriów wykracza poza ramy jednego artykułu).

Ustalenie sposobu stosowania wybranego kryterium oraz, w konsekwencji, treści obowiązujących norm wydaje się istotne z dwóch powodów: po pierwsze, jak zauważa Joanna Dybiec-Gajer, egzamin na tłumacza przysięgłego to tzw. egzamin doniosły, który powinien stanowić punkt odniesienia w dziedzinie oceniania tłumaczeń oraz dostarczać informacji o koncepcjach jakości tłumaczenia [Dybiec-Gajer, 2013: 157]. Inaczej mówiąc, egzamin ten, ze względu na swoją rangę, powinien być normotwórczy. Po drugie normy preskryptywne ustanawiające „wzór do naśladowania” stanowią punkt odniesienia dla tłumaczy-praktyków, a w szczególności początkujących tłumaczy, jakimi dość często są osoby przystępujące do egzaminu na tłumacza przysięgłego. Powinny być jawne, jasno sformułowane i ogólnodostępne.

Państwowa Komisja Egzaminacyjna (PKE) nie opublikowała dotąd materiałów skierowanych do kandydatów na tłumaczy. Adept przekładu, poszukujący odpowiedzi na pytanie o kryteria oceny czy, inaczej mówiąc, o oczekiwania, jakim powinien sprostać na egzaminie [por.

¹ *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzenia egzaminu na tłumacza przysięgłego*, Dz.U. 2005, nr 15, poz. 129.

² Prace egzaminacyjne udostępniono mi w celach badawczych.

normy oczekiwań Chesterman, 1993: 7-8; 1997: 64-70], ma do dyspozycji dwa główne źródła informacji: listę lektur zamieszczoną na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości oraz kryteria oceny prac egzaminacyjnych opublikowane w rozporządzeniu. Na liście lektur, zatytułowanej „Wykaz literatury pomocnej dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych”³, znalazły się m.in. najważniejsze opracowania adresowane do wszystkich tłumaczy, niezależnie od specjalizacji językowej, w tym *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem 2011* [Kierzkowska, 2011] uznawany za podstawowy zbiór norm dla tłumaczy przysięgłych, zbiory tekstów egzaminacyjnych dla kandydatów na tłumacza przysięgłego [Rybińska, 2011; Cieślik, Laska, Rojewski, 2014] oraz opracowania kierowane do tłumaczy wybranych par językowych. Wykaz publikacji jest dość wybiórczy, uwzględnia np. wybór dokumentów angielskich, niemieckich i rosyjskich, a pomija podobne zbiory dokumentów francuskich, hiszpańskich czy włoskich. Poza tym zbiory dokumentów czy przykładowe zadania egzaminacyjne, choć pomocne, nie dostarczają szczegółowych informacji na temat oczekiwań Komisji.

Kryteria oceny prac egzaminacyjnych opisane w rozporządzeniu, czyli akcie normatywnym o dość wysokim stopniu ogólności, nie zawierają szczegółowych opisów preferowanych strategii przekładowych ani przykładowych rozwiązań. Na ten problem zwracają uwagę m.in. Lech Zieliński [2011: 126-127] oraz J. Dybiec-Gajer [2013: 148].

Wybór kryterium „terminologii i frazeologii subjęzyka specjalistycznego”, którego stosowanie stanowi przedmiot poniższej analizy, wynika z jego rangi – spośród wszystkich elementów oceny terminologia i frazeologia specjalistyczna waży najwięcej: 15 punktów w każdym z czterech tłumaczonych przez kandydata tekstów. Pozostałe elementy oceny, osobno dla każdego tekstu, to: po 10 punktów za zgodność treści przekazanej w tłumaczeniu z treścią oryginału, za poprawność gramatyczną, ortograficzną i leksykalną (leksyka niespecjalistyczna) oraz za zastosowanie rejestru (stylu funkcjonalnego) języka właściwego dla danego rodzaju tekstu oraz dodatkowo 5 punktów za znajomość formalnych zasad wykonywania tłumaczeń uwierzytelnionych.

³ <http://bip.ms.gov.pl/pl/rejestry-i-ewidencje/tlumacze-przysiegli/informacje-dla-osob-pragnacych-uzyskac-prawo-do-wykonywania-zawodu-tlumacza-przysieglego> – 1.04.2016.

Maksymalna liczba punktów możliwa do uzyskania przez kandydata z części pisemnej egzaminu wynosi 200 punktów. Ocenę pozytywną z części pisemnej egzaminu otrzymuje kandydat, który uzyskał co najmniej 150 punktów.

Analiza materiału

Analizując przekłady tekstów ekonomicznych z egzaminów na tłumacza języka francuskiego, przyjrzymy się rozwiązaniom uznanym za błędne (błędy terminologiczne i frazeologiczne), porównamy je z tłumaczeniami uznanymi za bezbłędne oraz z istniejącymi normami zapisanymi w słownikach, bazach terminologicznych oraz opracowaniach kierowanych do tłumaczy. Zwrócimy również uwagę na to, czy i jak ważne są błędy. Analiza sposobu stosowania kryterium „terminologii i frazeologii subjęzyka specjalistycznego” wymaga, zwięzłego choćby, przypomnienia definicji terminu i frazeologizmu oraz obowiązujących norm przekładowych dla tekstów specjalistycznych.

Zgodnie z opracowaniem *Terminologia tłumaczenia* jednostka terminologiczna to „jednostka znaczeniowa składająca się z jednego lub kilku słów, odsyłająca, w sposób jednoznaczny, do jednego pojęcia danej dziedziny specjalistycznej” [Delisle, Lee-Jahnke, Cormier, 2006: 48]. Cechami odróżniającymi termin od wyrazów języka ogólnego są: specjalizacja, konwencjonalność, systemowość, ścisłość i jednoznaczność w obrębie danego systemu terminologicznego oraz neutralne nacechowanie emocjonalne i stylistyczne [Kornacka, 2002: 137].

Zaproponowana przez autorów *Terminologii tłumaczenia* definicja frazeologizmu brzmi: „wyrażenie frazeologiczne [to] dwu- lub kilku-wyrazowa konstrukcja, skostniała poprzez użycie, której znaczenia nie da się wyprowadzić ze znaczeń i reguł łączenia składających się na nią wyrazów. Jej znaczenie bywa metaforyczne” [Delisle, Lee-Jahnke, Cormier, 2006: 122].

Według *Kodeksu tłumacza przysięgłego* (wersji obowiązującej w okresie, z którego pochodzą analizowane przekłady) najważniejsze reguły dotyczące tłumaczenia specjalistycznego (prawniczego) to m.in.: zasada jednego ekwiwalentu dla tego samego pojęcia, zasada różnych ekwiwalentów dla różnych pojęć, zasada maksymalnego podobieństwa

wybranych ekwiwalentów⁴, zasada priorytetu terminologii zalecanej [Kierzkowska, 2005: 89-93].

Na wstępie można od razu stwierdzić, że kandydaci przystępujący do egzaminu na tłumacza nie mogą stosować ostatniej z wymienionych zasad, gdyż PKE nie podaje informacji na temat zalecanej terminologii. Polecenie egzaminacyjne brzmi: „Przetłumacz na język francuski” oraz, na arkuszach pochodzących z późniejszych lat: „Tłumaczenie należy wykonać w sposób zgodny z zasadami sporządzania tłumaczeń poświadczonych”.

Analizowany materiał został przedstawiony w tabelach. W kolumnie „przekład” pogrubioną czcionką zaznaczono fragmenty podkreślone przez ocenającego. W kolumnie „ocena” kolejne wpisy to uwagi egzaminatora, zawierające rodzaj błędu oraz liczbę odjętych punktów, brak wpisu oznacza brak uwag ocenającego.

Pierwszy fragment to tytuł dokumentu, zawierający trzy elementy, które sprawiły tłumaczom trudność i wygenerowały błędy oznaczone przez egzaminatora jako terminologiczne: *regulamin*, *zarząd* oraz *spółka akcyjna*.

Tabela 1. *Regulamin, zarząd, spółka akcyjna* – ocena francuskich ekwiwalentów

Fragment oryginału	Przekład	Ocena
Regulamin zarządu spółki akcyjnej „PANDA” S.A.	1) REGLEMENT DU DIRECTOIRE DE LA SOCIÉTÉ ANONYME „PANDA” S.A.	–
	2) STATUS DE LA DIRECTION DE LA SOCIÉTÉ ANONYME “PANDA” S.A.	Terminologia -1 p. Terminologia -1 p.
	3) STATUT DE LA DIRECTION DE LA SOCIÉTÉ ANONYME „PANDA”	Terminologia -1 p. Terminologia -1 p.
	4) Règlement du Directoire de la société par actions “Panda” SA	Terminologia -1 p.
	5) (LE) RÈGLEMENT DU CONSEIL D’ADMINISTRATION DE LA SOCIÉTÉ ANONYME “PANDA” S.A.	Terminologia -1 p.

⁴ Zasada ta jest zrealizowana, gdy zakresy semantyczne pary pojęć oznaczonych odpowiednimi terminami pokrywają się w największym stopniu [Kierzkowska, 2005: 92].

Fragment oryginału	Przekład	Ocena
Regulamin zarządu spółki akcyjnej „PANDA” S.A.	6) Règlement du Conseil d’Administration de la société par actions “PANDA” S.A.	Terminologia -1 p. Terminologia -1 p.
	7) Le règlement du conseil de la société anonyme „Panda” S.A.	Terminologia -1 p.

Zgodnie z wynikami oceny poprawny ekwiwalent pierwszego elementu to *règlement*. *Status* (2) i *statut* (3) zostały uznane za błędy terminologiczne. W przypadku drugiego elementu – *zarząd* – egzaminator akceptuje ekwiwalent *directoire*, odrzuca natomiast: *direction* (2, 3), *conseil d’administration* (5, 6) oraz *conseil* (7). Zaakceptowanym odpowiednikiem trzeciego terminu: *spółka akcyjna* jest *société anonyme*, zaś odpowiednikiem odrzuconym – *société par actions* (4, 6).

Część ocen odzwierciedla informacje zawarte w opracowaniach normatywnych i/lub tekstach paralelnych. Nie ma wątpliwości, że regulamin to *règlement* (wskazuje na to porównanie polskich i francuskich definicji słownikowych, patrz „zasada maksymalnego podobieństwa wybranych ekwiwalentów”). Niektórzy tłumacze wybrali jednak inne odpowiedniki, nieoddające sensu oryginału. *Statut* (nie *status*) *de société* odsyła bowiem do aktu prawnego regulującego zadania, strukturę organizacyjną i sposób działania spółki.

Ocena wybranych przez tłumaczy odpowiedników terminu *zarząd* jest bardziej złożona. Jedyne zaakceptowane przez egzaminatora ekwiwalent to *directoire*. Decyzję oceniającego można uzasadnić następująco: w dalszej części oryginału mowa jest o radzie nadzorczej, mamy zatem do czynienia ze spółką, w której obowiązuje system dualistyczny: oprócz walnego zgromadzenia akcjonariuszy powołuje się zarząd oraz radę nadzorczą. W takim wypadku w języku francuskim dla oznaczenia organu zarządzającego używa się właśnie terminu *directoire*, a dla oznaczenia organu kontrolującego – *conseil de surveillance* [zob. np. *Code des sociétés commerciales*, 2010]. Część tłumaczy, wybierając odpowiedniki *conseil d’administration* lub tylko *conseil*, prawdopodobnie nie wzięła pod uwagę szerszego kontekstu. Określenia *conseil d’administration* na oznaczenie *zarządu* używa się w przypadku spółki zorganizowanej według systemu monistycznego, gdzie oprócz walnego

zgromadzenia powołuje się tylko zarząd⁵. W słownikach dwujęzycznych próżno szukać podobnych wyjaśnień. *Słownik terminologii ekonomicznej polsko-francuski* [Pieńkos, 2002] podaje następujące ekwiwalenty terminu *zarząd* w znaczeniu zespołu ludzi: *direction*, *administration*, *conseil d'administration*, *directoire*. Użycie przez kandydatów zasugerowanego przez ten i inne słowniki dwujęzyczne terminu *direction* spowodowało utratę jednego punktu. Po jednym punkcie stracili również kandydaci, którzy przetłumaczyli *zarząd* jako *conseil d'administration* oraz *conseil*. Można by się zastanowić, czy wymienione błędy mają podobną wagę. Termin *conseil* jest nieprecyzyjny i nie oddaje znaczenia oryginału (nie wiadomo, czy chodzi o *conseil d'administration*, czy *conseil de surveillance*). Termin *direction* również nie oddaje znaczenia oryginału. Natomiast ekwiwalent *conseil d'administration*, choć nie uwzględnia sposobu organizacji, używany jest na oznaczenie organu zarządzającego spółki. Waga błędu wydaje się mniejsza niż w pozostałych przykładach, ocena tego jednak nie uwzględnia.

Trzeci termin – *spółka akcyjna* – został przez większość tłumaczy oddany za pomocą *société anonyme* – ekwiwalentu zaakceptowanego przez egzaminatora. Błędny odpowiednik, według oceniającego, to *société par actions*. Ekwiwalent ten jest hiperonimem terminu *société anonyme* (SA to jeden z typów *société par actions*). W przypadku tłumaczenia: spółka akcyjna „PANDA” S.A. jako *société par actions* „Panda” SA francuskojęzyczny odbiorca otrzymuje najpierw ogólną informację o rodzaju spółki, a następnie, odczytując skrótowiec SA (*société anonyme*) – informację o typie spółki. Taki przekład nie wprowadza odbiorcy w błąd. (W bazie terminologicznej IATE *société par actions* to drugi, po *société anonyme*, odpowiednik *spółki akcyjnej*). Warto się zatem zastanowić, czy odjęcie jednego punktu jest tu konieczne.

Drugi analizowany fragment również pochodzi z dokumentu „Regulamin zarządu spółki”. Zgodnie z uwagami zanotowanymi w kolumnie „ocena” błędy terminologiczne pojawiają się podczas tłumaczenia następujących elementów: *upływ (kadencji)*, *kadencja*, *postanowienie (regulaminu)*, *uprawnienia (członków Zarządu)*, *umowa o pracę*. Pozostałe błędy (zaznaczone przez egzaminatora bądź nie) nie stanowią przedmiotu dalszej analizy.

⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=URISERV:l26016> – 1.04.2016.

Tabela 2. *Upływ (kadencji), postanowienie (regulaminu), uprawnienia (członków Zarządu), umowa o pracę – ocena francuskich ekwiwalentów*

Fragment oryginału	Przekład	Ocena
Członkowie Zarządu (...) mogą być odwołani przez Walne Zgromadzenie przed upływem kadencji. Powyższe postanowienie nie narusza uprawnień członków Zarządu wynikających z umowy o pracę.	8) Les membres du Directoire (...) peuvent être révoqués par l'Assemblée Générale avant l'échéance de leurs mandats. Une telle décision ne porte pas atteinte aux prérogatives des membres du Directoire découlant du contrat de travail.	–
	9) L'Assemblée Général a le pouvoir de révoquer des membres du conseil (...) avant la fin du mandat, sans préjudice des droits des membres du conseil résultant du contrat de travail.	Gramatyka -0,5 p., nadpis: <i>les</i> , bez penalizacji, Gramatyka, nadpis: <i>aux</i> , bez penalizacji
	10) Les membres du Directoire (...) peuvent être révoqués par l'Assemblée Générale avant la fin de la mandature . La présente disposition ne porte pas atteinte aux droits des Membres du Directoire issus de leurs contrats de travail.	Terminologia -1 p.
	11) Les membres de la Direction (...) peuvent être révoqués avant l'écoulement de la durée . Ladite décision ne vide pas les droits des membres de la Direction résultant du contrat de service .	Terminologia -1 p. Terminologia -1 p. Terminologia -1 p.
	12) Les membres du Conseil d'administration (...) peuvent être révoqués par l'Assemblée Générale avant expiration de l'exercice de ses fonctions . La décision susvisée ne porte pas atteinte aux droits attribués aux membres du Conseil d'administration et qui ressortent du contrat de travail.	Gramatyka, nadpis <i>l'</i> , bez penalizacji Terminologia -1 p. Treść -1 p. Podkreślenie, bez penalizacji

Fragment oryginału	Przekład	Ocena
Członkowie Zarządu (...) mogą być odwołani przez Walne Zgromadzenie przed upływem kadencji.	13) Les membres de la direction (...) peuvent être révoqués par l'Assemblée Générale avant la finition de leurs mandats. Mais cette décision n'exerce pas de l' influence sur le contrat de travail.	Terminologia -1 p. Terminologia -1 p. Terminologia, bez penalizacji
Powyższe postanowienie nie narusza uprawnień członków Zarządu wynikających z umowy o pracę.	14) Les membres du Conseil d'Administration (...) peuvent être révoqués par l'Assemblée générale avant la fin de leur législature . Cette disposition n'enfreint pas aux pouvoirs des membres du Conseil d'Administration résultant de leur contrat de travail.	Terminologia -1 p. Terminologia -1 p.

Pierwszy błąd przypisany do kategorii błędów terminologicznych to *finition* (13) jako odpowiednik określenia *upływ (kadencji)*. Nie ma wątpliwości, że *finition* ('wykończenie') nie oddaje sensu oryginału. Błąd można by zakwalifikować jako frazeologiczny (frazologia specjalistyczna), gdyż sam wyraz *upływ* nie jest terminem. Pozostali tłumacze użyli poprawnych, według egzaminatora, odpowiedników: *la fin* (9, 10, 14), *l'échéance* (8), *l'expiration* (12) oraz *l'écoulement* (11). Wszystkie te elementy występują w kolokacji z terminem *mandat* ('kadencja') i oddają znaczenie oryginału. Wspomnieć można tu również, że wyrażenie *upływ kadencji* w opublikowanym przekładzie *Kodeksu spółek handlowych* zostało przetłumaczone właśnie jako *l'écoulement du mandat* [*Code des sociétés commerciales*, 2010: 217].

Poprawnym, według egzaminatora, odpowiednikiem kolejnego elementu – *kadencja* – jest *mandat* (8, 9, 13), zaś błędne tłumaczenia to: *mandature* (10), *durée* (11), *exercices de ses fonctions* (12) oraz *législature* (14), za które tłumacze tracą po jednym punkcie.

Porównanie definicji słownikowych terminów *kadencja* i *mandat* prowadzi do wniosku, iż są one ekwiwalentne. Termin *mandature* pojawia się w słownikach języka francuskiego, m.in. w *Petit Robert* [2000] (*durée d'un mandat électif*) czy *Larousse* (*durée d'un mandat politique électif*), chociaż próżno szukać go w TLF czy IATE. Słowo zostało

uznane przez członków Akademii Francuskiej za niepoprawne (nieuzasadniony neologizm utworzony na bazie *mandat*⁶). Ponieważ jednak istnieje w słownikach języka francuskiego, a jego definicja pokrywa się z definicją terminu polskiego, błąd spowodowany przez jego użycie nie należy raczej do błędów ciężkich. Podobnie w przypadku ekwiwalentu *exercices de ses fonctions*. Stosowanie ekwiwalentu opisowego, według opracowań normatywnych, „jest ostatecznością” [Kierzkowska 2005: 94], sens oryginału został jednak oddany. Dodatkowym argumentem przemawiającym za łagodniejszą oceną (np. minus pół punktu) jest obecność ekwiwalentów opisowych w bazie IATE, która jako jeden z odpowiedników *kadencji* podaje *période d'exercice* oraz *durée des fonctions*.

Oceny egzaminatora dotyczące określeń *durée* i *législature* (odjęcie jednego punktu) nie budzą żadnych wątpliwości. Definicja *législature* jest precyzyjna i odsyła do kadencji zgromadzenia ustawodawczego (*durée du mandat d'une assemblée législative*, Larousse), termin zatem nie oddaje sensu oryginału. Z kolei *durée* – ‘czas trwania’, ‘okres’ – wymagałoby w tym kontekście użycia dopełnienia (jak w definicjach powyżej).

Kolejny element w analizowanym fragmencie – *postanowienie* – kandydaci oddawali za pomocą *décision* (8, 11, 12, 13) lub *disposition* (10, 14). W jednym przypadku tłumacz pominął ten element, oddając treść oryginału w bardziej skondensowany sposób niż pozostali kandydaci (9). Z kontekstu wynika, że *postanowienie* zostało tu użyte w znaczeniu ‘przepis’ (regulaminu), a zatem po francusku *disposition* (*chacun des points réglé par une loi, un jugement, un traité, un acte juridique, un règlement intérieur, etc.*, Larousse). Użycie odpowiednika *décision* (‘decyzja’) nie jest zatem trafne, ponieważ nie uwzględnia znaczenia kontekstowego. Z drugiej strony omawiany element nie jest nośnikiem najważniejszej informacji w zdaniu czy akapicie,

⁶ *Mandature est un néologisme incorrect et totalement inutile, né de l'intime conviction de certains que plus un mot est long, plus il confère d'importance à la chose qu'il désigne. On a toujours dit mandat pour nommer non seulement la fonction, la charge publique conférée par élection, mais aussi la durée d'exercice de cette charge* Durant son mandat, et non Durant sa mandature, http://www.academie-francaise.fr/la-langue-francaise/questions-de-langue#49_strong-em-mandature-em-strong – 1.04.2016.

a nieprecyzyjny przekład nie zaburza znacząco rozumienia tekstu przez francuskojęzycznego odbiorcę. Stąd być może niespójne decyzje egzaminatora, który w dwóch przypadkach uznaje *décision* za rozwiązanie poprawne (8, 12), a w dwóch innych (11, 13) za błąd terminologiczny skutkujący odjęciem jednego punktu. Niespójne decyzje prowadzą do powstania błędów egzaminatora określanych w dydaktyce mianem błędu aureoli oraz błędu diabelskiego. Błąd aureoli pojawia się, gdy „egzaminator ulega sugestii najlepszego elementu w pracy osoby ocenianej”, zaś błąd diabelski – gdy „egzaminator ocenia surowiej ze względu na to, że ktoś wykazał jedną tylko właściwość negatywną” [za Dybiec-Gajer, 2013: 114-115]. Prace, w których za użycie *décision* odjęto jeden punkt, są nie najlepsze (ocenialiśmy doliczył się w nich od 22,5 do 23 błędów, w tym wiele z nich można uznać za diabelskie). Z kolei prace, w których to samo określenie zostało uznane za poprawne, są dobre (w obu kandydaci stracili tylko 8,5 punktu z puli 50).

Błąd egzaminatora może dotyczyć nie tylko pojedynczego terminu, ale i dłuższego segmentu tekstu: w analizowanym fragmencie jeden z kandydatów pominął w przekładzie cały punkt regulaminu, nie tracąc za to punktów. Praca tego kandydata jest dość dobra – z puli 50 punktów traci tylko 9,5. Prawdopodobnie i tu zadziałał efekt aureoli, który spowodował przeoczenie ocenającego.

Kolejny element, którego przekład skutkował utratą punktu za terminologię, to *uprawnienia (członków Zarządu)*. Poprawnymi odpowiednikami tego terminu, według egzaminatora, są: *droits* oraz *prérogatives*. Pierwszy z nich ilustruje zasadę maksymalnego podobieństwa wybranych ekwiwalentów. (Zob. również opublikowany przekład *Kodeksu pracy*, gdzie *uprawnienia pracownika* tłumaczy się jako *droits du salaire* [Code du travail, 2012]). Użycie drugiego terminu, którego znaczenie jest węższe w stosunku do znaczenia oryginału (*prérogatives – avantage, pouvoir (exclusif) dont peut jouir quelqu'un* [TLF]), wydaje się sprzeczne z zasadami tłumaczenia specjalistycznego, nie budzi jednak zastrzeżeń ocenającego. Podobnie egzaminator akceptuje uogólnienie z przykładu 13, w którym tłumacz opuścił omawiany element. Tymczasem, zgodnie z obowiązującymi normami, nieuzasadnione opuszczenia w tłumaczeniu poświadczonym są niedopuszczalne [zob. m.in. Pieńkos, 2003: 121-126 oraz *Kodeks tłumacza przysięgłego*, § 2 Obowiązek zachowania staranności i wierności]. Błędny ekwiwalentem w ocenie

egzaminatora jest termin *pouvoirs* (14), którego definicja istotnie nie pokrywa się z definicją polskiego terminu.

Ostatni w tym fragmencie element, który wygenerował błąd oznaczony przez egzaminatora jako terminologiczny, to *umowa o pracę* oddana za pomocą *contrat de service* ('umowa o wykonanie usług' / 'umowa o świadczenie usług') (11) zamiast *contrat de travail*. Ten oczywisty błąd nie wymaga dalszego komentarza.

W kolejnym fragmencie, pochodzącym z tego samego tekstu, interesująca jest ocena dwóch elementów: *rapport* oraz *rachunek zysków i strat*.

Tabela 3. *Sprawozdanie oraz rachunek zysków i strat – ocena francuskich ekwiwalentów (sesja 1)*

Fragment oryginału	Przekład	Ocena
(…) Walne Zgromadzenie zatwierdzające sprawozdanie, bilans i rachunek zysków i strat (…)	15) (...) l'Assemblée Générale approuvant le compte-rendu, le bilan ainsi que le compte de résultats (...)	–
	16) (...) l'Assemblée Générale approuvant les comptes annuels, le bilan et le compte de résultat (...)	–
	17) (...) l'Assemblée Générale approuvant le rapport, le bilan et le compte de pertes et profits (...)	–
	18) (...) l'Assemblée générale qui approuve le compte rendu, le bilan et le compte de pertes et profits (...)	–
	19) (...) l'Assemblée Générale qui valide le compte rendu, bilan et compte de pertes et profits (...)	Zaznaczone elementy poprzedzono rodzajnikiem <i>le</i> Gramatyka -0,5 p.
	20) (...) l'Assemblée Générale approuvant le rapport, bilan et compte de résultats (...)	Zaznaczone elementy poprzedzono rodzajnikiem <i>le</i>
	21) (...) l'Assemblée Générale adopte le rapport, le bilan ainsi que le calcul de bénéfices et des pertes (...)	Leksyka -1 p.

Fragment oryginału	Przekład	Ocena
(…) Walne Zgromadzenie zatwierdzające sprawozdanie, bilans i rachunek zysków i strat (…)	22) Celle-ci [l’assemblée générale] approuve le compte rendu, le bilan et le compte des actifs et des passifs (…)	Terminologia -1 p.
	23) (...) l’Assemblée Générale [valide] les résultats financiers, le bilan, le compte de pertes et de revenus et la perte (…)	Terminologia -1 p. Treść -1 p.

Egzaminator, jak pokazują wyniki oceny, jest dość tolerancyjny i tylko w dwóch przypadkach odejmuje punkty za użycie niewłaściwych terminów. Kontekst wskazuje, że mowa jest o *sprawozdaniu finansowym*, chociaż wskazany przymiotnik nie pojawia się w tekście eksplicitnie. Alexandre Rychel w przekładzie *Kodeksu spółek handlowych* zaproponował dla tego terminu odpowiednik *comptes annuels* [*Code des sociétés commerciales*, 2010: 110]. W bazie IATE obok wymienionego ekwiwalentu pojawiają się również inne: *comptes* oraz *état financier*. Z kolei Elżbieta Pieńkos proponuje: *rapport financier*, *état financier* lub *état comptable* [Pieńkos, 2002]. Z informacji zawartych w tabeli wynika, że egzaminator akceptuje nie tylko odpowiedniki *comptes annuels* (16) i *rapport* (17, 20, 21), ale również: *compte rendu* (15, 18, 19, 22) oraz *résultats financiers* (22).

Uznanyimi ekwiwalentami drugiego terminu – *rachunek zysków i strat* – są: *compte de résultats* [*Code des sociétés commerciales*, 2010; IATE] oraz *compte de pertes et profits* bądź też *compte de profits et pertes* (IATE). Oprócz wymienionych ekwiwalentów w materiale odnotować można również odpowiedniki: *calcul de bénéfices et des pertes* (21), w którym, zgodnie z oceną, kandydat popełnił błąd leksykalny, jak również *compte des actifs et des passifs* oraz *compte de pertes et de revenus* (błędy terminologiczne).

Oba omówione powyżej terminy pojawiały się w tekstach na kolejnych sesjach egzaminacyjnych. Teksty te zostały ocenione przez inną osobę. Interesujące jest zatem, czy oczekiwania oraz oceny egzaminatorów sprawdzających prace w różnych sesjach były zbliżone.

Tabela 4. *Sprawozdanie oraz rachunek zysków i strat – ocena francuskich ekwiwalentów (sesja 2)*

Fragment oryginału	Przekład	Ocena
Sprawozdanie składa się z (...), rachunku zysków i strat (...)	24) Le rapport se compose de (...) compte de résultats (...)	–
	25) Le rapport comprend : (...) compte des profits et des pertes (...)	–
	26) Le rapport est composé de : (...) compte de pertes et profits (...)	–
	27) Le rapport se compose (...) du calcul des bénéfices et des pertes	Frazeologia -0,5 p.
	28) Ledit compte annuel se compose de (...) du bilan de résultats financiers (...)	Terminologia -0,5 p.
	29) Le rapport contient: (...) le bilan des chiffres d'affaires et des pertes (...)	Terminologia -1 p.
	30) Le rapport contient les documents suivants: (...), balance commerciale excédentaire et déficitaire (...)	Terminologia -1 p.

Zgodnie z informacjami w tabeli poprawnym ekwiwalentem terminu *sprawozdanie (finansowe)* – podobnie jak w sesji 1 – jest *rapport* (24-27, 29, 30). Natomiast użycie odpowiednika *compte annuel* (28), uznanego kilka lat wcześniej za poprawny (w liczbie mnogiej) (16), spowodowało odjęcie pół punktu za terminologię. Analiza prac egzaminacyjnych z kolejnych sesji pokazuje, że decyzja egzaminatora nie jest przypadkowa. Użycie terminów *comptes* oraz *compte annuel* skutkuje odjęciem pół punktu, a *comptes annuels* – całego punktu, wbrew informacjom zawartym w opracowaniach normatywnych.

Egzaminator jest natomiast dość tolerancyjny wobec wybieranych przez tłumaczy odpowiedników terminu *rachunek zysków i strat*. Oprócz uznanych ekwiwalentów: *compte de résultats* (24), *compte de pertes et profits* (26) akceptuje również *bilan de résultats financiers* (28) oraz niepoprawną pod względem gramatycznym formę *compte des profits*

et des pertes (25) (por. poprawny przykład 26). Odejmuje pół punktu za sformułowanie *calcul des bénéfices et des pertes* (27), kwalifikując ten błąd jako frazeologiczny (zapewne ze względu na użycie terminu *bénéfices* zamiast *profits*). Tymczasem w sesji 1 taki sam ekwiwalent (przykład 21) spowodował utratę jednego punktu, penalizacja dotyczyła jednak terminu *calcul*, który został uznany za błąd leksykalny. Pozostałe decyzje egzaminatora (29 – ‘obroty’, 30 – ‘dodatni i ujemny bilans handlowy’) wydają się oczywiste i nie wymagają dalszego komentarza.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza potwierdziła hipotezę, że egzaminatorzy oceniają prace, nie posiadając jasnych kryteriów oceny, a kandydaci przystępują do egzaminu, nie mając jasności co do sposobu, w jaki są oceniani. Dwanaście lat po wprowadzeniu Ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego⁷ PKE oraz pozostali decydenci nadal stoją przed zadaniem, jakim jest ustalenie jasnych i szczegółowych kryteriów oceny prac egzaminacyjnych. Zadanie to nie jest łatwe, na co wskazują liczni autorzy, m.in. Robert Larose, opisując ewolucję Kanadyjskiego Systemu Oceny Jakości Językowej [1998: 163-186], Natalia Paprocka, przeprowadzając doświadczenie oceny paralelnej jednego przekładu [2005: 181-193] czy J. Dybiec-Gajer, porównując systemy oceniania na egzaminie na tłumacza przysięgłego w Polsce oraz na egzaminie przeprowadzanym przez Amerykańskie Stowarzyszenie Tłumaczy ATA [2013: 140-157].

Obecnie, jak wykazano, oczekiwania PKE nie są jasno zdefiniowane: w niektórych przypadkach egzaminatorzy skłonni są do oceny bardziej surowej i nie zwracają uwagi na wagę błędów, w innych wykazują dość dużą tolerancję i akceptują nieprecyzyjne odpowiedniki, niejednokrotnie wbrew normom zapisanym w słownikach, bazach terminologicznych czy tekstach paralelnych. Podejście tolerancyjne wynika być może ze świadomości istnienia różnorodnych, czasem konkurujących ze sobą norm. Oceniający zapewne biorą pod uwagę zjawisko, na które zwrócił uwagę Gideon Toury [1998: 26], polegające na nieprzystawalności

⁷ Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego, Dz.U. 2004, nr 273, poz. 2702, data wejścia w życie: 27.01.2005 r.

norm nauczanych na kursach akademickich i norm obowiązujących na rynku przekładów.

Niepokojące są błędy egzaminatorów: niespójność ocen jednego egzaminatora (przykład *décision*), niespójność decyzji różnych egzaminatorów (przykład *comptes annuels*) oraz niespójność podczas wazenia błędów. Brak precyzyjnych kryteriów, uzgodnionych uprzednio przez zespół oceniających, prowadzi do sytuacji, w której zdarza się, że poprawne rozwiązanie kwalifikowane jest jako błąd, a niepoprawne rozwiązanie nie podlega penalizacji. Być może ostateczna suma punktów odzwierciedla poziom danej pracy, ranga egzaminu powinna jednak wykluczać podobny brak precyzji.

Wymienione błędy egzaminatorów można by w dużej części wyeliminować, gdyby każdą pracę sprawdzał zespół egzaminatorów (co najmniej dwie osoby), stosując uzgodnione uprzednio szczegółowe kryteria oceny. Jednocześnie powtórzyć tu trzeba za N. Paprocką, że całkowity obiektywizm przy ocenie prac jest trudny do osiągnięcia. Można jednak do niego dążyć [Paprocka, 2005: 193].

Kolejna uwaga dotyczy systemu oceniania prac. Ocenianie polegające na odejmowaniu punktów z określonej puli to według J. Dybiec-Gajer najczęstszy i jednocześnie najbardziej krytykowany sposób oceny [2013: 135]. Autorka jako alternatywę podaje system, w którym przyznaje się punkty za błędy i odejmuje za dobre rozwiązania. Taki system odpowiada wymogom oceny tłumaczenia dla celów certyfikacyjnych [Dybiec-Gajer, 2013: 150-154]. Można by rozważyć jego dostosowanie do egzaminu na tłumacza przysięgłego.

Podsumowując wyniki przeprowadzonej analizy, trzeba stwierdzić, że obawy niektórych autorów dotyczące rzetelności egzaminu [zob. Zieliński, 2011; Dybiec-Gajer, 2013: 147-149] potwierdziły się [zob. również wyniki podobnych analiz w Solová, 2015 oraz Solová, w druku]. Wspomniani autorzy proponują następujące rozwiązania: opracowanie i opublikowanie informacji na temat oczekiwanych przez Komisję strategii przekładowych, uwzględnienie specyfikacji w poleceniu egzaminacyjnym, opublikowanie list terminów zalecanych (co, na marginesie, umożliwiłoby kandydatom stosowanie zasady priorytetu terminologii zleceńodawcy), opracowanie i opublikowanie szczegółowych zasad oceniania.

Należy stwierdzić, że PKE podjęła kroki w celu naprawy obecnego kształtu egzaminu, planując publikację tekstów egzaminacyjnych

z komentarzem [Kubacki, 2012: 199]. Jednak zapowiedź z 2012 r. dotąd nie została zrealizowana. Tymczasem reforma jest pilna, ponieważ egzamin na tłumacza przysięgłego to egzamin normotwórczy, powinien nie tylko dostarczać wzorów do naśladowania dla tłumaczy, ale również ustanawiać standardy w dziedzinie oceniania przekładów.

Bibliografia

- Académie française*, [on-line] <http://www.academie-francaise.fr> – 1.04.2016.
- Cieślak, B., Laska, L., Rojewski, M. (red.) (2010), (2014), *Egzamin na tłumacza przysięgłego. Komentarz, teksty egzaminacyjne, dokumenty*, C. H. Beck, Warszawa.
- Code des sociétés commerciales. Kodeks spółek handlowych* (2010), tłum. na fr. Rychel, A., C. H. Beck, Warszawa.
- Code du travail. Kodeks pracy* (2012), tłum. na fr. Zinserling, M., C. H. Beck, Warszawa.
- Chesterman, A., (1993), „From ‘is’ to ‘ought’: laws, norms and strategies in translation studies”, *Target*, 5(1), Amsterdam, s. 1-20.
- Chesterman, A. (1997), *Memes of translation. The spread of ideas in translation theory*, John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia.
- Delisle, J., Lee-Jahnke, H., Cormier, M. C. (red.) (2004), (2006), *Terminologia tłumaczenia. Terminologie de la traduction*, tłum. i adapt. Tomaszkiwicz, T., Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Dybiec-Gajer, J. (2013), *Zmierzyć przekład? Z metodologii oceniania w dydaktyce przekładu pisemnego*, Universitas, Kraków.
- Eur-Lex – Baza aktów prawnych Unii Europejskiej, [on-line] <http://eur-lex.europa.eu> – 1.04.2016.
- IATE – *InterActive Terminology for Europe*, [on-line] <http://iate.europa.eu> – 1.04.2016.
- Kierzkowska, D. (red.) (2005), *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem*, TEPIS, Warszawa.
- Kierzkowska, D. (2011), *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem 2011*, Translegis, Warszawa.
- Kornacka, M. (2002), „Termin”, w: Lukszyn, J. (red.) (2002), *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, Katedra Języków Specjalistycznych UW, Warszawa, s. 137.
- Kubacki, A. D. (2012), *Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*, Wolters Kluwer, Warszawa.

- Larose, R. (1998), „Méthodologie de l'évaluation des traductions”, *Meta*, 43(2), Montréal, s. 163-186, [on-line] <http://dx.doi.org/10.7202/003410ar> – 1.04.2016.
- Larousse – *Dictionnaire français*, [on-line] <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais> – 1.04.2016.
- Paprocka, N. (2005), *Erreurs en traduction pragmatique du français en polonais. Identifier, évaluer, prévenir*, Leksem, Łask.
- Pieńkos, E. (2002), *Słownik terminologii ekonomicznej polsko-francuski*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Pieńkos, J. (2003), *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Zakamycze, Kraków.
- Rey-Debove, J., Rey, A. (red.) (2000), *Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Dictionnaires Le Robert, Paris.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzenia egzaminu na tłumacza przysięgłego, Dz.U. 2005, nr 15, poz. 129, [on-line] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20050150129> – 1.04.2016.
- Rybińska, Z. (red.) (2011), *Teksty egzaminacyjne dla kandydatów na tłumacza przysięgłego*, Translegis, Warszawa.
- Solová, R. (2013), *Norma i praktyka w przekładzie tekstów skonwencjonalizowanych. Na materiale tłumaczeń poświadczonych z języka polskiego na język francuski i z języka francuskiego na język polski*, ATUT, Wrocław.
- Solová, R. (2015), „Les noms propres et les normes de traduction. Sur l'exemple des noms des juridictions civiles françaises et polonaises traduits par les candidats à la profession du traducteur assermenté”, *Romanica Wratislaviensia*, 62, Wrocław, s. 85-101.
- Solová, R. (w druku), „Normy przekładowe na egzaminie na tłumacza przysięgłego. Na materiale francuskich i polskich ekwiwalentów nazw sądów cywilnych”, w: Fimiak-Chwilkowska, A., Walkiewicz, B., Woroch, J. (red.), *Norma a uzus*.
- TLF: *Le Trésor de la Langue Française informatisé*, [on-line] <http://atilf.atilf.fr> – 1.04.2016.
- Toury, G. (1998), „A handful of paragraphs on «translation» and «norms»”, w: Schäffner, Ch. (red.), *Translation and norms*, Multilingual Matters, Clevedon, s. 10-32.
- Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego, Dz.U. 2004, nr 273, poz. 2702, [on-line] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20042732702> – 15.09.2015.

„Wykaz literatury pomocnej dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych”, [on-line] <http://bip.ms.gov.pl/pl/rejestry-i-ewidencje/tlumacze-przysiegli/informacje-dla-osob-pragnacych-uzyskac-prawo-do-wykonywania-zawodu-tlumacza-przysieglego> – 1.04.2016.

Zieliński, L. (2011), „Egzamin na tłumacza przysięgłego a norma i jakość przekładu tekstów prawnych oraz prawniczych”, *Rocznik Przekładoznawczy*, 6, Toruń, s. 117-130, [on-line] <http://dx.doi.org/10.12775/RP.2011.009> – 1.04.2016.

STRESZCZENIE

Przedmiotem badań są normy preskryptywne obowiązujące na państwowym egzaminie akredytacyjnym dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych. Badania ograniczają się do norm dotyczących terminologii i frazeologii specjalistycznej w polsko-francuskich tłumaczeniach tekstów ekonomicznych. Ponieważ normy preskryptywne nie zostały sformułowane eksplicitnie, badania koncentrują się na kryteriach oceny prac egzaminacyjnych. Celem artykułu jest sprawdzenie hipotezy, że egzaminatorzy oceniają prace, nie posiadając jasnych kryteriów, a kandydaci przystępują do egzaminu, nie mając jasności co do sposobu, w jaki są oceniani. Hipotezę potwierdza analiza autentycznych prac egzaminacyjnych, koncentrująca się na sposobie stosowania przez egzaminatorów kryterium „terminologii i frazeologii subjęzyka specjalistycznego”.

Słowa kluczowe: egzamin na tłumacza przysięgłego, normy przekładowe, kryteria oceny przekładu, terminologia specjalistyczna, teksty ekonomiczne

SUMMARY

Sworn translator exam and translation norms. Example of the specialized terminology and phraseology benchmarks applied to the translations of economic texts from Polish to French

This study deals with prescriptive norms applied to the national accreditation exams for sworn translator candidates in Poland. The study has been limited to norms for specialized terminology and phraseology in the Polish to French translations of economic texts. As these prescriptive norms have not been formulated explicitly, the study relies on the benchmarks which are used to evaluate the examination papers. The purpose of this article is to check the assumption that the examiners evaluate the papers without any clear benchmarks, and that the candidates attend the exam without knowing precisely on what basis they will be evaluated. This hypothesis is confirmed by an analysis

of authentic examination papers which concentrates on the way the examiners apply the benchmark of the “terminology and phraseology of the specialized sublanguage”.

Key words: sworn translator exam, translation norms, evaluation benchmarks for translation, specialized terminology, economic texts